

akadem.), kterege omenja tudi „Slovo o polku Igor.“, od rezam = matim. Merilo za zernje se je velelo zatega voljo МЪТЬ, — m't', mat, ker se je poveršina odmatila (geschnitten, gestrichen), tako tudi pri vinogradih se je čerta matila — vrezala, kako daleč ima segati. Sie wurde abgemarkt, abgeschnitten, bezeichnet. МЪТЬ — Mat, toraj = Mark, Rubelj, das abgehauene, abgeschnittene itd.

Fr. Pohorski.

Ljudevit vojvoda horvatski. *)

Zlomek večje historične povesti.

I.

1. V staroslavnem Sisku so zbrani na sv. treh kraljev dan leta 817 knezi in župani iz vseh krajev Horvatske. Na visokem mestnem turni visi červeno-bela bandera, in bistra Sava ima komaj zadosti prostora za vse ladije. Iz turna zatrobi v sreberni rog stražar gradski v znamenje, naj se knezi in županje podajo v vojvodovo dvorano. Vse urno hiti, ker radovedni so vsi, kaj bode vojvoda njim oznanil.

Na pozlačenem prestolu — v rujavo surko oblečen — kraj bedra svetlo sabljo — sedi hrabri Ljudevit.

„Zdravo bratje! Hvala vam, da ste me poslušali in vsi prišli iz lepih krajev naše blage zemlje horvatske — iz rodovitne Posavine, iz kamenite Like in bogatega Zagorja. Znajte, zmiraj več išče od nas sosed naš mogočni Frank, in hoče celoma našo samostalnost pokončati. Bogme! kakor dolgo še v meni kapljica kervi teče, nečem terpeti, da bi naša lepa zemlja prišla pod tujo sužnost. Ali niste vsi ednakih misel?“

„Smo, smo, smo!“ — zadoni ko grom po gorskih brezdnih iz glasnih gerl vseh sjajnih knezov in županov.

„Tako ali oborožite kmete, učite je vojskovati, hočem še preje poslanca poslati nemškemu cesarju, in ako nam ne oblehkoti nadlog — tedaj junaci! hočemo pokazati, da je Horvatu poštena smert ljubša, kakor nepoštena sužnost.“

Knezi in župani se poslovijo, in se podajo iz grada nazaj v mesto. Narod zezvediv, da bode lov na nemškega volka, je zapel junaške davorije in na velikem tergovišču se je vkljub ojstri zimi veliko vertilo kolo veselih plesavcov in plesavk.

2. Na pepelnico leta 817 je bilo v Sisku sopet nekoliko knezov zbranih. Po mestu se je govorilo, da je bode svetli vojvoda poslal k nemškemu cesarju.

Ob dvanajstih stopi iz vojvodove dvorane knez Jaropluk, in zbranim tovaršem na glas reče:

„Junaci, hajd na konjiče! Naš pot je daleko — daleko v poglavitno mesto nemškega cesarja.“

Vse hitro skoči na svoje belce, in lepa četa mladih katanov zapusti drago domovino.

Nježnočuteče matere, mile sestrice in drage ljubice so blagoslavliale naše potnike, in marsiktero oko je plavalo v solzah. —

Že je Jurjevo minolo, ko je knez Jaropluk prišel v Achen poglavitno mesto nemškega cesarja.

Celo mesto je bilo na nogah, ko so naše junake zagledali. Vsi na bistrim belcih, na glavi imajoči červene kape z dolgo belo perjanico, noge oblečene v ozke modre hlače, okoli rujavih surk beli plajš — takšnih jahačev še prebivavci achenskega mesta nikdar niso vidili.

Jaropluk stopi pred svetlega cesarja in govori ovako:

„Svetla krona, mogočni cesar! Prinesemo Ti bratinski pozdrav od slavnega vojvoda horvatskega Ljudevita Tvojega mogočnega mejaša na iztoku Tvojega velikega cesarstva. Mi živimo, kakor mirni sosedje, ali mejni Tvoj grof friulski Kadolaus dela zmiraj nepokoj, dopušča svojim ljudem, da hodijo prek meje Tvojega cesarstva, in tam ple-

nijo, — naše ženske in device odpeljujejo za utišenje svojih slast mesenih. Ako ne bode Tvoja pravičnost skerbela za mir in ne bo kaznila prederznega grofa, ter si bomo pravico z našimi britkimi čordami iskali.“

Cesarja so te smelne besede ostro piknole, ker ni bil navajen poslušati takšnih glasov. Poznati mu je bilo na licu, da mu niso dopadle smelne besede svobodoljubecih Horvatov. Vendar mu nobena huda beseda ne izsmukne čez ustnice, marveč poslancom obljubi, da bode skerbela za mir.

Naši junaci se podajo sopet v svojo domovino in na Petrovo jih pozdravi malo in veliko z glasnim „Živio“ v staroslavnem Sisku.

3. Na vseh Svetcov dan prijaše velika truma naroda v Sisek. Svetli vojvoda gleda skoz visoki prozor, in ko narod zagleda, stopi hitro na balkon svoje palače.

„Junaci! kaj je vaša volja? Od ktere strani pridete?“

„Pokolpiani smo, in prišli smo se potožiti Bogu in Vam, svetli vojvoda, da nemški vitezi so včeraj spet plenili v Tvoji zemlji. Grad starega kneza Branimira je zapalil nemški grof Thegan, in mu ukradel ljubo hčerko — diko starega kneza — ktera je lepša kakor svetla danica. Pomagaj nam, privoli nam, da smemo brusiti kose, in nje kazniti za to zlobo.“

„Poterpite še malo junaci, kadar bode zapela kukavica, verujte mi, da so njihove pleča že občutile meč horvatski“, poteši narod vojvoda Ljudevit.

Ljudstvo se podá na svoj dom, in svetli vojvoda še piše oni dan pismo do nemškega cesarja, naj ga, ker ničesar ni storil za zderžanje mira in ni konca napravil grozovitnemu vladanju Kadolausa, na bojnem polji počaka, ko junak junaka.

4. V poletji 819 stoji na primorskem polji silna vojska. Sulice se bliskajo podnevi, kakor zvezdice ponoči, in kadar solnce se je skrilo za planine, se po bližnjih gorah zasvetijo žareči ognji.

Na sredini polja stoji beli šator horvatskega vojvoda, in okoli njega stojijo hrabri knezi in župani.

„Tukaj je počakajmo“, — reče vojvoda Ljudevit. —

„Horvati so dobri jahači, in le s konjištvom bomo premagali svoje vrage. Vsaki naj bode lev na svojem mestu in „sloboda“ naše geslo.“

Na Vidovo leta 819 je solnce čisto kervavo priplavalo na obnebje. — Vse je bilo preplašeno. — Od zapada sem po cesti, ktera iz Tersta derži, se je gibala nemška vojska, ktero je cesar iz Italije poslal, naj pokori pravicoljubce Horvate.

„Sloboda! sloboda!“ zadoni po širokem polji in hrabri Horvati planejo kakor gladni levi na sovražnike. Začne se kervav boj, in pervlje, kakor se je solnce bilo poslovalo, so Horvati stali kot zmagovavci na primorskem polji. Duhovniki so peli pred altari zahvalne pesmi, in narod je krikal in vikal celo noč: „Slava vitežkemu vojvodu Ljudevitu!“

II.

1. „Mercine, mercine horvatske!“ — tako je klel mejni grof friulski Kadolaus v svoji dvorani v Čedadu. V bedro mu je bila zaletela sulica horvatskega junaka v poslednji vojski, ktere je on bil poveljnik — in hudo je skelala rana.

„Hu, kako me zebe! Odejte me, odejte — ali ne — ne — denite preč odejo — prevročé mi je“ — tako je blodil — že smerti blizo — ranjeni grof Kadolaus. Petelin zapoje v bližnjem hlevu. „Zakolite mi žival, da se mi ne bode posmehovala — pa čakaj, čakaj horvatska derhal, ko ozdravim, bom ti nasadil velik vert samih visokih vešal.“

Solnce spet pomoli svojo rumeno ličice — Kadolaus pa izpusti svojo dušico.

V Čedadu pojejo celi dan po cerkvah žalostne pesmi, in drugi dan nesejo sjajni vitezi polomljene kosti mogočnega,

*) Iz Vodnikovega „Spomenika“ za pokušnjo.

prevzetnega mejnega grofa friulskega — v hladno krilo matere černe zemlje.

Cesar postavi na mesto Kadolauša za mejnega grofa — Baldericha.

V staroslavni Sisek prileti glas, da je Kadolauš umrl. Svetli vojvoda dá na turen belo zastavo obesiti in glasnik oznanuje po mestu Horvatom veselo vest.

Narod pleše na zeleni trati svoj radostni ples — in evo! svetlega vojvoda med njimi.

„Sedaj ni treba mirovati“, zakriči na glas, „sedaj je lepa priložnost uloviti nemškega volka, hajd junaci na konje, pokličite černo vojsko, trobite na ves glas v médene roge, in kličite: „Lov je na nemškega volka“.

Po teh besedah odide Ljudevit sopet v svojo palačo.

Po vseh krajih vojvodine horvatske se razširjuje bojni glas, in mladi in stari junaci prijašejo v staroslavni Sisek.

Vojvoda Ljudevit stopi na čelo velike vojske, in jo pelja proti Dravi.

Friulski grof zezve za ta povzdig, in kakor blisk leti s silno vojsko čez Belak na petovsko polje.

Kervava vojska se je začela, al sedaj Horvatom ni poslužila sreča, mogli so čez mejo nazaj pobegniti.

2. „Kukavica, kukavica, izdajica, nezvesti sin horvatske matere, da bi te blisk iz modrega neba zadel“ — tako se ljuti v svoji sobani vojvoda Ljudevit.

Pred vratami stoji zvesti knez Jaropluk in poslušajadnega vojvoda.

„Nevem ali bi stopil v sobo — kaj vendar vojvoda muči — kaj vendar mu kole čversto dušo? — hočem v sobo — naj se razljuti, kakor hoče — saj mene pozna — saj vé, da nima zvestejšega junaka od mene“. — Tako pregovarja knez Jaropluk sam seboj, in ter stopi v sobo vojvodovo.

„Oprostite, svetla krona, da sem se podstopil — rad bi vedil, kaj Vašo dušo moti, in Vaše serce žali“.

„Dobro došel, Jaropluk, imam ti žalostne novice povedati. Stara naša dedšina — izdajstvo, nesloga, in kakor se vse ti gadi velijo, niso še zginili. Čuj — sosed moj vojvoda Porina je potegnil z nemškim cesarjem, brez dvombe mu je mojo krono obljubil, al goljufat se hoče — on ne pozna kukavih Nemcov“.

„Porina, taj častilakomež se pripravlja proti meni na vojsko; ravno mi je poslal po verlem glasniku to žalostno vest knez Radoslav, in mi piše, naj bomo pripravljene. Skerbi ali moja draga duša, da soseda pošteno sprimemo — težko mi je, ali ne morem inači — nisem jaz kriv, ako se bode bratinska kri prelivala“.

Jaropluk pošlje glas vsem knezom in županom, kateri so z žalostnim sercom sprejeli vest o bratinskem boji. — Bili so se z Porinom tudi združili hrabri Kučevani.

Porina privleče svojo vojsko do Pokolpskega. Blizo pri otoku Kolpe v Savo so postavili svoj tabor hrabri Kučevani.

Proti večeru se prikaže pevec visoke rasti v taboru Kučevanov, in začne vlačiti svetli ločec po glasnih strunah. Niso še takošnega goslarja Kučevani slišali. Ko je vse polno sveta okoli njega bilo, začne pevec prepevati:

Bila sta na Kleku bela ptiča, —

Bela ptiča mila dva goloba, —

Ljubila se, ko sorodna brata, —

Zobala oba iz edne sklede, —

Pijala oba iz edne ročke. —

Sadaj pride črni goljuf gavran, —

In grohoče k ednemu golobu:

„Bratec dragi, pusti bratca trôga,

Pojdi z menoj ta k mogočnem orlu,

On ti hoče dati svojo hčerko,

Lepo hčerko — ptičico orlico;

Ter boš ž njim vred ti kraljeval tudi

Ptičji svet, in velke časti vžival“.

Isel golob gavranu verječi,

Ali ne postane carskim svakom,

Temoč služi orlu za pečenko.

Ni to bila bela dva goloba,

Več sta bila svetla dva vojvoda,

Ljudevit vojvoda u vek slavni, —

Ter Porina vojvod u vek slavni, —

Oba brata, sebi pomočnika

Proti vsakem ptujem sovražniku.

Pride Nemeec in Porini reče:

„Pusti Ljudevita, pojdi z menoj,

Hočem tebe peljati k cesarji,

On ti bode dal ljubljeno hčerko,

Ti boš nosil svetlo slavno krono“.

Ali, kakor golob bil pečenka orlu,

Tako bo Porina rob cesarja.

Te verstice zapevši se skrije v mračni temi viloviti pevec. Kučevani preudarjajo z misel pesmice, in za belo zoro zapustijo Porino, — vrtivši se v svojo domovino.

Brez mnovega prelivanja kervi je Ljudevit nesrečnega Porina spodil nazaj v njegovo deželo.

(Konec sledi.)

Čertice iz dnevnika.

Spisal A. K. Cestnikov.

III.

Slovenska „Pratika“ in pa horvaški „Šoštar“.

Ko pridem v Zagrebu nekega dne v štacuno enega tamošnih knjigoteržcov, najdem notri tri prav dobro oblečene Štajarce, ki so se ravno pravdali s knjigoteržcom. Se ve da sem poslušal, v kakošno pravdo so zapleteni moji rojaci. Po besedi sem jih kmali spoznal, da so iz okolice rogaške doma, in tudi sem zvedil, da so prišli po koruze v Zagreb. Eden izmed njih je celó bič seboj nosil, pa je bil tudi najhujši. Hotel je „kranjsko Pratico“ imeti, naj veljá kar hoče; knjigar pa mu je ni mogel dati, kajti je imel ni.

„Pa kaj bo, če „Pratike“ ne dobim!“ zarezí serdito mož ter udari z nogo ob tla, da se vse trese. — „Kupite si „Šoštarja“, ga zaverne knjigar ter mu podá horvaško pratiko, kateri je ime „Zagrebački Šoštar“. — „Šoštar! — kaj bom s „Šoštarjem“, ki ni za nič“ — mu seže Štajarc v besedo. „Zakaj ni za nič? Samo pogledjte, da ima ravno take svetnike kakor vaša „Pratika“ — mu reče knjigar. „Svetniki so res pravi, pa kje so šternkukarji?“ — ga zaverne Štajarc, in nasmeja se, kakor da bi bil s tem vprašanjem knjigarja pod koš spravil. — „Kaj vam je treba šternkukarjev?“ — vpraša nekako zdražen knjigar. — „Kaj nam treba šternkukarjev? — neumno vprašanje! Kaj pri vas na Horvaškem šoštarji gledajo na zvezde, da bi zvedili, kakošno bo vreme v prihodnjem letu?“ — mu odvrati porugljivo kmet.

„Marko! — pravi tovarš, ki je dosedaj skerbno pregledoval „Šoštarja“ — pogledj, danes kaže tukaj sneg, pa tako lepo solnce sije!“ — „Pusti, Luka, „Šoštarja“, — pravi Marko — saj veš, da Horvat laže“. — „Kranjec pa resnice ne govori“ — poprime hitro knjigar besedo. „Kaj pa še — zagromi Marko na-nj — mar ne vem, da je lani na Jernejev dan „Pratika“ prav kazala, ko smo bili v Rogatcu na sejmu!“ — „Pa vendar tudi „Pratika“ ne kaže vselej prav“ — se oglasi Luka; al skoro se je Marku zamrcil, ki ga hudo pogleda in reče: „Se ve da ne kaže vselej prav ravno za te ali za me, pa prav le kaže; ako pri nas ne gré dež, kadar ga „Pratika“ kaže, gré gotovo na Kranjskem ali na Koroškem ali na Turškem ali pa še kje drugod na onem svetu pod nami“. — „Glejte, glejte oče! sv. Jožef, je čern namalan, pa mora rudeč biti“ — pravi tretji tovarš, ki je bil Markov sin. „Jezik za zobe, če ne veš kaj govoriš“ — zarezí Marko nad njim — „mar nisi vidil, kako so lani Horvatje za Sotlo derva cepali na dan sv. Jožefa, ko si ti lepo praznoval, in kako so Horvatje praznovali dan sv. Štefana kralja, ko si ti na podu pšenico mlatil!“ — „Kaj se kregaš — reče Luka — kupi si kar si že koli misliš; potem gremo; meni se mudi“. — „No, pa koliko hočete za vašega „Šoštarja?“ — popraša

II, 166); že naseljene Vlahe so pustili v svojih sedežih, in tako se je akvilejski kraj še lahko imenoval: „ager Gallorum“. Saj si tudi Gorico svojijo Slovenci, Nemci in Lahi, ravno tako Terst. Ker laški živelj v Gorici nadvladuje, jo tedaj še mi dalešnji imenujemo: „laško Gorico“, akoravno je slovenskega početka. Kakor sadaj v onem okrožji trojni rod prebiva: nemški, slovenski in laški, tako ob času Rimljanov: norensko-slovenski, karnsko-slovenski in galski; zato nahajamo v Akvileji spomenike norenskemu Belinu, in pa galskemu Belenu posvečene. To pa ste dve različni božanstvi. Norensko se v napisih zmiraj glasi: BELINO. AVG. SAC.; galsko pa: BELENO. AVG. SAC. *)

(Dalje sledi.)

Ljudevit vojvoda horvatski.

Zlomček večje historične povesti.

(Konec.)

III.

1. „So že sopet Horvati pri nas, kakošni bes jih nosi takošno daljno pot?“ tako turnski stražar achenški govori k svoji babki, ktera, ko od Horvatov čuje, vsa strepeče, ker njeni mož ji je bil čudne stvari pripovedal od Horvatov, ktere je spoznal na bajnem polji.

„Starka! mora nekaj važnega biti, da v taki hudi zimi prijašejo ti junaci k nam“, tako reče stražar, in ter pihne trikrat v sreberni rog v znamenje, da slavni gosti pridejo.

Jahači na pol zmerznjeni sedijo na svojih kljusetih, in sam vojvoda Porina se komaj derži na konji. Jašejo pred cesarsko palačo, in ko cesar dobi glas, da je vojvoda Porina — njegov zvest zaveznik — tako dalje v hudi zimi prijahal, mu sam naproti gré, in prav prijazno roko strese.

Gerdega častilakomneža Porina pelje čez visoke stopalnice v svojo sobano, in ko se je Porina ogrel in začim Rajčanom okrevat, začne cesarju govoriti:

„Prevzetni vojvoda Ljudevit neče spoznati Vašega gospodarstva svetli in mogočni cesar! On hoče vse Vaše zaveznike prevladati, in mogočno državo utemeljiti. Prišel sem zato jaz Vaš zvest zaveznik, da Vam oznanim Ljudevito vo verolomnost, in da Vam svetujem mogočno vojsko vrediti, ktera bi v kratkem času pokorila nezvesteža“.

Na ta prigovor sklene nemški cesar s tremi vojskami nad Ljudevita iti, in hitro ko se je mladoletje začelo, in po planinah sneg zginil, se je ena vojska iz Italije skoz norenske planine, druga iz Saskega skoz Bavarsko in Korotansko, in tretja skoz iztočno krajino in gornjo Panonijo proti Ljudevitu gibala.

Ljudevit je skoro zezvedel, kakošna mu se grozi, in proti italijanski vojski pošlje hrabrega kneza Jaropluka, kteri jo je v savinski dolini potolkel in nazaj v Italijo spodil. Zvesto so mu pomagali pri tej britki korotanski Slovenci, kterim je tudi tuji jarm kervave žule delal.

Tretja nemška vojska je prišla prepozno zavoljo dalnjega pota, in ni mogla čez Dravo, le srednja iz Sasov in iztočnih Frankov obstoječa je o pravi dobi se Ljudevitu nasproti postavila, in po treh srečnih bitkah čez Dravo stopila. Ljudevit je jo mogel nazaj v svojo močno terdnjavo potegniti.

Nemške čete so plenile horvatsko zemljo, in vse pokončale z mečem in ognjem, potem pa se v svojo domovino podale. Velika množica nemške vojske je poginila pomorom.

Ko so združene frankovske čete nazaj šle, so se Karnioljci, kteri so kraj gornje Soče in virov Save stanovali, frijuljskemu markgrofu Balderichu podvergli, tudi ena stran Korotancov, kteri so pervlje z Ljudevitom deržali.

Akoravno boj nemške vojske, ni bil brez vsega uspeha, tako vendar ni še bil mir sklenjen.

V mesecu svečanu leta 821 je nemški cesar spet po-

*) O različnosti Belina in Belena bodem drugikrat v posebnem članku govoril.

klical v Achen državni zbor, in mesca majnika so že sopet tri armade pod različnimi poveljniki marširale proti Panoniji.

Med tem umerje častilakomni vojvoda Porina, njegov naslednik je postal na prošnjo naroda in s privoljenjem nemškega cesarja njegov unuk Ladislav.

Mesca oktobra ravno tistega leta je bil državni zbor v Diedenhofen-u, kamor so poveljniki nemških vojsk poslali glase o vojskinih uspehih. Niso se ravno mogli dičiti z velikimi bitkami — plenjenje horvatske zemlje, to je bila vsa njihova slava.

Leta 822 je nemški cesar poslal novo vojsko iz Italije proti Ljudevitu — al slavni vojvoda je bil že skoz prvešnje boje tako oslavljen, da ni mogel vojske vkup spraviti, ktera bi obstala pred silno vojsko Nemcev.

Zapustil je svojo poglavitno mesto Sisek in se je podal na Serbsko. Prizadeval si je Serbe pridobiti za boj proti Nemcom — ali niso ga hotli razumeti.

Edini patrijarh mesta Grado je znal uvažavati veliko osnovo vitežkega vojvoda, in je celi čas vojske podpiral Ljudevita pri zadnji terdnjavi z umetnimi tesarji in zidarji.

IV.

1. „Kaj le sadaj že tri dni vsako noč toliko lučie gori v gradu kneza Ljudemisla, more prav imenitne goste imeti, ali saj mimo mojega hrama morajo vsi jahači, ali ne spomnim se, da bi kdo bil proti gradu potoval. Samo edino človeče je pred nekimi dnevi vprašalo, jeli da je knez Ljudomisel doma“ — tako govori kmet Herkalovič, kteri je ravno pod gradom stanoval, svoji ženki, ko na enkrat nekdo na vrata poterka in kriči, naj se mu odpre.

„Kdo nima mira v tako globoki noči?“ se obregne Herkalovič pogledavši skoz okno.

„Jaz sem, jaz — Marko, inoš knezov, svetli knez še tebe nicoj hoče v gradu imeti“.

„Mene? ha, ha, ha“, se Herkalovič debelo zasmee, „gotovo je sopet vlovil kakošno golobico v kletko, še stari meršavec nima mira?“

„Kolikor je meni znano“, odgovori inoš, „ima knez plemenito zver v jami, in ti moj dragi Herkalovič si povabljen na koline“.

„Kaj je vlovil — jelena? ali divjega meresca?“ vpraša prav radovedno Herkalovič.

„Vse plemenitejšo zver — junaškega leva, kteri je proti zviti kači branil svoje mlade — smelnega orla, kteri je učil visoko letati svoje mlade“.

„No — govori naravnost Marko! Reci, koga“.

„Znaj mi brate Herkalovič! — Prišel je včeraj kot ubog begún k Ljudemislju preganjan vojvoda Ljudevit. Pri Serbih ni našel pomoči, tudi ni bil tam varen, iskočil je toraj, in ko ubog berač je potoval skoz Horvatsko, kteri je toliko dobrega storil. Pred tremi dnevi pride k knezu Ljudemislju, kteri ga hitro spozná. Prosi ga, naj ga nekoliko dni hrani, ker je jako bolestan, ko se okreva, hoče k gradskemu patrijarhu, naj ga priporoči abaša montekasinskemu, ker slednje dni svojega življenja hoče v samoti preživeti“.

„Moj gospodar ga prijazno prime, ali znaj Herkalovič, njegova prijaznost je mačkinja, kolikorkrat sem ga slišal govoriti: taj kukavni Ljudevit je kriv, da jaz nisem po smerti mojega brata postal vojvoda; da bi ga vlovil, bi mu že pokazal kremplje nemškega orla“.

„Dal mu je knez za prebivališče lepo sobo, pa tudi stražare, da ne more nikamor, pa da bi ravno ne bilo stražarjev, oslabiljene noge ga ne morejo nikamor nesti. — Pa pojdiva, pojdiva dragi Herkalovič, vem, da knez že nemirno čaka“.

2. Bila je jasna jesenska noč. Zvezde so se pogosto uternjale, in daleko po širokem nočnem svetu spelavale. Mirna je bila vsa priroda, in vse se je zibalo v globokem

spanji. Samo knez Ljudemisel ni mogel spati, zmiraj je čakal na svojega inoša in kmeta Herkaloviča.

„Nu — sadaj sta tukaj, že nji čujem po stopnicah iti — dober večer sosed! dal si me dolgo čakati.“

„Oprostite svetli knez“, odgovori Herkalovič, „nisem mogel berzo, Vi znate svetli gospodine, da imam bolešno babko, težko sem zapustil dom, vendar — s čem Vam zamorem poslužiti?“

„Herkalovič poslušaj me, znam, da ti si zvest zaveznik naše rodbine. Glej včeraj se je pritepel v moj grad pregnani vojvoda Ljudevit. Ti znaš, da ga naš gospodar, mogočni nemški cesar čerti, ti tudi znaš, da pride pri cesarji ta v veliko milost, kateri mu verolomneža Ljudevita — razumiš me Herkalovič, kaj hočem reči.“

„Glej Ljudevit je bolestan, ti dragi moj Herkalovič sluješ daleko po domovini za najučenejšega vračnika — daj Ljudevitu leka, da mu po malem življenje izteka, ter pa napiši s svojo roko, da je umerl na — pa kaj te učim, saj ti si modra glavica, in me dobro razumiš.“

„Manite se! sjajni knez“, prav resno Herkalovič odgovori, „junaka, kterege se neti, je upal lotiti sovražni meč na bojnem polji, tudi jaz se ne lotim — z Bogom!“

To s krepkim glasom izgovorivši, naglo odide Herkalovič nazaj v svoje stanovališče.

3. Solnčno kolo se ravno valja v neskončnem zračji in prvi njegovi žari uderejo ostro, kakor blisk, skoz visoke gradske okna.

Po dolgem raztegnjen, in še ves oblečen je ležal knez Ljudemisel na dolgi klopi, in ko solnčni žarovi padejo na njegovo lice, se zdrami, in zakriči „ogenj, ogenj!“

Vendar se kmali zazve in pomiri.

Pokliče svojega inoša, in mu veli ogenj na kamenu zakuriti.

„Hočem danas za sebe in svojega bolnega gosta močnega vračva skubati, Herkalovič mi je dal prav ozdravivnega leka“ tako govori inoš, med tem, ko je ta na kamenu kuril.

Knez pristavi lonček, in čez kratek čas pokliče sluga velivši mu čašico čaja nesti svojemu gostu.

Ljudevit ničesar zlobnega neslutè izpije čašico, in za dve uri izdihne dušico.

Gerdi knez Ljudemisel ga je sam ostrupel.

Slugi so mogli za gradom truplo pokopati. — Ljudemisel pa je sam nemškemu cesarju na konec jesenske dobe leta 823 oznanil, da Ljudevita ni več med živimi.

Horvatski narod pripoveda, da njegov meč je skrit globoko pod zemljo. Našel ga bode enkrat junak horvatski, in ž njim slavne dela doprinašal.

Šolski novičar.

Došel je šolskim učencem preljudi mesec véliki serpan (mensis augustus), ki je zaperl šolske vrata, in nastopil je za dva meseca delapust po desetmesečnem trudu. Kar je mladina sejala od vseh Svetih, to žanje sedaj, in šolski letopisi razglašajo žetev z nastopom vélikega serpana. Veselega ali pobitega serca zapustijo, učenci šolske postopja, kakor jim je bila šolska letina, in se razkropijo po deželi na svoj dom, oddahnit se dolgega truda, ki so marljivo spolnili svoj klic. Naj bi pridniši izmed njih se ob času počitka razveselovali z nabiranjem domačih svetinj, ki v kaki narodni pesni, povesti ali kaki drugi stvari dozdej še skrite leže v kakem samotnem kotu naše domovine, in neutrudljivim hčelicam podobni stikovali po evetlicah domačega blaga in ga rešili pozabe!

Naj po tem kratkem predgovoru, ki bi ga radi zapisali na čelo vsakega šolskega „programa“ naše slovenske domovine, pogledamo v letopise, kakor smo jih ravno prejeli.

Letopis ljubljanske višje gimnazije se pričinja

s popisom zgodovine te gimnazije. Kakor je iz mesečnih shodov ljublj. zgodovinskega društva znano, gimnazijalni vodja gosp. Jan. Nečásek nabira zgodovinske drobtinice te gimnazije in v letošnjem šolskem letopisu je začel to zberko razglašati. Zgodovino ljublj. gimnazije razdeluje v 3 dôbe in za podlago te zverstbe je vzel jezuite; prvo dôbo imenuje dôbo predjezuitarsko — od leta 1418 do 1595, — drugo ali srednjo dôbo jezuitarsko od leta 1596 do 1773, — tretjo pa pojezuitarsko. Letošnji letopis popisuje samo prvo dôbo; iz tega popisa se kaže, da ni natanko znano, kdaj ravno so se v Ljubljani pričele gimnazijalne ali latinske šole, kakor se po stari navadi imenuje osmero šol, v katerih je nekdanj latinski jezik zvonec nosil. Za ustanovno leto ljubljanske gimnazije se čisla leto 1418; — leta 1596 so jezuiti pod škofom Tavčarjem sprejeli gimnazijalske šole. Popisu začetka ljublj. gimnaz. šol so upletene zgodovinske drobtinice prvotnega ljubljanskega mesta — Emone — kterege ostanjke (zidovje nekdanjega obmestja) pričuje še dan današnji s travo zarašeno Mirje. Leta 456 — piše letopis — je v današnjem Gradišu začelo novo mesto na noge lezti; Justinianov vojskovodja Narses ga je povešal in utaboril leta 455. Že nekoliko let popred — leta 548 — se imenuje tukaj bivajoč slovensk narod. Krog leta 790 — pravijo nekteri — so Franki okoli današnjega gradú zidali novo mesto, ktero so po reki imenovali Laibach. (Po tem takem bo vendar enkrat imelo pravde konec biti: ali je bila Ljubljana pred ali Laibach; ali je morebiti tudi Gradiše iz frankovskega stroja? morebiti tudi Poljane, Reber? itd.) — Število učencov letošnjega leta je h koncu bilo v vsem skupaj 617 (tedaj memo lani 82 več), med kterimi 489 Slovincov, Nemcov 125, Lahov 2 in 1 Arabec (zamurec); po veri so vsi bili katoličani. Alojzijancov je letos bilo 56, ki so obiskali tudi to gimnazijo. Slovenski jezik je učilo letos celó 8 učnikov, kteri vsi so imeli še z drugimi nauki opraviti.

Druge gimnazijalske šole na Krajskem so, kakor je našim bravcom znano, v Novem mestu, ktere pod vodstvom gosp. P. Bernarda Vovka tudi v versti višjih gimnazij stojijo. Letopisi te gimnazije so poslednje leta zelo zanimive in lepo spričujejo marljivost tukajšnjih učnikov, gosp. patrov frančiškanov. Učnik zemljopisja in zgodovine, gospod P. Rafael Klemenčič, se je podal letos v preiskavo avstrijske zgodovine in v letopisu spisal sostavek: „War Oesterreich nach dem Tode des letzten Rabenbergers ein Erbgut seiner Verwandten oder ein erledigtes Reichslehen? kteri očitno kaže, da je gospod pisatelj mož, kteri sledi zgodovino po temeljitih virih, in da kar piše, ima jedro v sebi. — Iz letopisa dalje pozvedamo, da 12 učnikov je učilo predpisane nauke v tej gimnazii, ktero je h koncu leta obiskalo 193 učencov, tedaj spet 42 več kakor lani; med temi je bilo 180 Slovincov, 7 Horvatov, 5 Nemcov, eden pa Furlan; katoličani so bili vsi. Slovenski jezik so učili 4. Šolski pripomočki z novimi bukvami, fizikalnimi pripravami in naturoslavnimi stvarmi so se spet dobro pomnožili. —

Letopis mariburške gimnazije se pričinja tudi z zgodovinskim spisom pod naslovom „Geburts-, Trauungs- und Sterbeorte landesfürstlicher Familienglieder in Steiermark“, ki ga je spisal v domačem zgodovinstvu pridni gosp. dr. Rudolf Puff. — Iz sledečih šolskih vesti zvemo, da število učencov v preteklem letu je zneslo v vsem skupaj 321, tedaj spet 39 več kakor lani; med njimi je bilo 186 Slovincov, 3 Čehi, 130 Nemcov. Večina slovenskega nauka je bila izročena gosp. prof. Božidaru Rajč-u, poleg njega pa tudi nekoliko gospod prof. Viktor Lipežu. Gospoda profesorja J. Matijašič in Dav. Terstenjak sta razlagala nauk verozakona. Razni šolski pripomočki se lepo množé od leta od leta.